

Een paar jaar geleden was ik in een afgelegen Roemeens gehucht waar alleen Roma wonen. Al twintig jaar breng ik er regelmatig een aantal dagen door. Het gehucht, Hetea heet het, bestaat uit een stuk of veertig zelfgemaakte hutjes met golfplaten of dekzeilen als dak. Je kunt er alleen komen via een modderpad door de heuvels. De inwoners halen hun water uit een bron en doen hun behoefte zomaar ergens – de honden zijn er tuk op. Deze keer was het feest in Hetea: er zou iemand worden vrijgelaten uit de gevangenis. Ik kende hem vanaf zijn kleutertijd, toen hij net zo'n scharminkelige schavuit was als alle kinderen in het gehucht. Nu kwam er een grote, weldoorvoede vent aanzetten waarnaast zijn leeftijdsgenoten schrield afstaken. In de gevangenis had hij beter te eten gehad dan zij. De afgelopen weken heb ik hier vaak aan moeten denken. Als ik op de televisie de Bulgaarse en Roemeense Roma zag die door de Franse regering naar hun land werden teruggestuurd, was het eerste dat ik dacht: hé, wat zien die mensen er gezond uit, wat dragen ze goede kleren. Kennelijk is het verblijf in een geïmproviseerd Frans kamp nog niet eens zo gek, vergeleken met de omstandigheden die ik nu al zo veel jaren meemaak in Roemenië. Het is sympathiek dat veel West-Europeaanen zich opwin-

den over wat er op het moment in Frankrijk gebeurt, maar waarom hebben ze hun boosheid bewaard tot dit moment? Al jaren spelen zich op drie uur vliegen uiterst gecompliceerde problemen af. Ziektes als hepatitis en tuberculose komen onder de Roma nog voor, hun levensverwachting is relatief laag. In Roemenië wonen ongeveer twee miljoen van hen, en verspreid door heel Europa tien à twaalf miljoen. Samen zou je ze een extra Europees land kunnen noemen, een ontwikkelingsland. Emoties en onbegrip kleuren de discussie. Natuurlijk is het verwerpelijk wat de Franse regering doet, individuen mogen niet als groep worden behandeld. Maar het is overdreven om over 'deportaties' te spreken. Wat er tijdens de Tweede Wereldoorlog is gebeurd, toen talloze Roma en Sinti werden vergast in de concentratiekampen, is van een totaal andere orde. Er waren overigens relatief weinig Roma uit Roemenië bij, dictator Antonescu stuurde ze liever oostwaarts, naar Transnistrië. De gedeporteerden reisden met hun eigen paardenkarren. Velen stierven van de honger, uitputting en kou.

Geén nomaden

Wat voor mensen zijn het eigenlijk, de Roma die je anno 2010 op de televisie ziet, de Roma die met wat zakgeld uit Frankrijk worden weggestuurd? Ze zijn in elk geval géén nomaden. In

een gezamenlijke verklaring van Roemeense Roma-organisaties die sinds begin september op de website www.romamigration.ro staat, wordt dat letterlijk zo geformuleerd: de realiteit in Roemenië is dat de Roma sedentair zijn. Dat is ook mijn ervaring. Ik ken honderden Roma, bij wie ik om de paar jaar op bezoek ga. Ik heb Roemeens geleerd, dus ik kan met ze praten. Maar de eerste nomade moet ik nog tegenkomen. Nomadisme is een begrip dat door romantische zielen wordt gebruikt om hun verlangens op te projecteren. Maar in de praktijk gaat iemand met een ambulante beroep meteen op zoek naar een basisplek zodra hij wat spaargeld heeft vergaard. Voor Roma is dat niet anders. Tijdens een van mijn eerste reizen door Roemenië zag ik vanuit de trein een groepje tenten in een bos staan. Een vuur, vrouwen met lange rokken, mannen die koperen ketels maakten. Eigenlijk was ik op weg naar Braşov, de dichtstbijzijnde stad, maar spontaan stapte ik uit bij het eerstvolgende station. Na lang zoeken en lopen vond ik de plek. Traditionele Roma stellen zich niet zo makkelijk open voor *gadje*, dus ik haalde meteen foto's van mijn woonwagen in Nederland en het bijbehorende paard voorverschijn. Wat was de reactie? Medelijden. 'Heb je niet eens een huis, heb je geen auto?' Het verblijf in het bos bleek voor deze mensen een soort vakantie te zijn. Het was zomer, in hun

Gewone Roma

'Het verschil met de gadje? Wij zijn armer'

Emoties en onbegrip kleuren de Roma-discussie. Schrijfster Mariët Meester kent de Roma goed. 'Het is onzin om te generaliseren.'

door Mariët Meester foto's Jaap de Ruig

In het afgelegen huttenoord Hetea
leven de mensen van dag tot dag

woningen was het ze veel te heet. Per auto hadden ze de tenten en gereedschappen vervoerd. Een minderheid van Roemeense Roma behoort tot deze klassieke groep. Je vindt ze in geen enkel ander land meer. Ze houden zich aan hiërarchische regels en huwelijken hun kinderen uit. De vrouwen zijn te herkennen aan hun dubbele vlechten en de manier waarop ze hun hoofddoek achter op het hoofd dichtknopen. Vroeger droegen ze klapproosde plissérokken, de laatste jaren zie je vooral modernere stoffen. Een aantal van deze mensen gaat het goed, juist doordat ze zo strak georganiseerd zijn. In de afgelopen tien jaar hebben ze paleisachtige bouwwerken laten verrijzen, die je overal in Roemenië in groepjes ziet staan. Gekleurde tegeltjes, platen marmer, goudkleurige meubels; het kan niet op. Deze Roma zien overal kansen om geld te verdienen. Naar het buitenland gaan vinden ze niet zo nodig, of het moet tijdelijk zijn, voor zaken.

Aardappelschillen

In Hetea, het afgelegen huttendorp, leven de mensen voornamelijk van de kinderbijslag en

een uitkerinkje hier en daar. Ik ken er een vrouw die het met twaalfenhalve euro per maand moet redden, ze eet de aardappelschillen van de burenen. Anderen leven op oud brood dat ze weken in water. Sommige vrouwen zoeken paddestoelen en verkopen die, de mannen werken als dagloner of hoeden andermans vee. Weinigen in Hetea kunnen lezen en schrijven. Er zijn in Roemenië enige honderdduizenden Roma zoals zij: van dag tot dag levend, 's winters een gammel houtkacheltje stokend. Waar Frankrijk ligt, weten ze niet, laat staan hoe ze er moeten komen. 'Als jij met een vliegtuig naar Roemenië reist,' vroeg iemand in Hetea mij een keer, 'zit je dan zelf aan het stuur?'

Tijdens mijn laatste bezoek ging ik ook naar een dorp vijf kilometer verderop, waarnaar Codruța, kind van een Heteaans echtpaar, was verhuisd. Samen met haar man had de jonge vrouw een huisje getimmerd naar het model van de huisjes in haar geboortedorp: muren van stokken uit het bos, een mengsel van modder en mest ertegenaan, asfaltpapier als dakbedekking. Binnen stonden een stoel zonder rugleuning en een bedbank, voor de deur lag een restje tapijt. Het huisje was schoon en opgeruimd. Het stond op communaal terrein, buiten was een keurig wc-huisje boven een gat in de grond. Codruța's man was er niet, hij was een paar dagen zeisen bij een boer. Ze kon niet

wachten tot hij terugkwam, dan had ze weer geld voor eten. Er was ook een buurjongen op bezoek. Toen in ons gesprek het woord 'Italië' viel, begon hij met een stroom van woorden te vertellen hoe een traditionele Rom, 'zo eentje met een hoed en een snor', bij zijn ouders was komen vragen of hij mee mocht naar Italië om te werken. Hoewel hij nog maar vijftien was, leenden zijn ouders geld voor zijn reis. Met andere jongeren werd hij meegenomen in een minibusje. Al in Oostenrijk werd duidelijk waar de werkzaamheden uit zouden bestaan: de jongeren werden allemaal op een andere straathoek gezet om te bedelen. 's Avonds moesten ze het geld inleveren. Eenmaal in Italië moest hij doen alsof hij gehandicapt was, dat bracht meer op. Zijn identiteitspapieren waren plotseling verdwenen. Uiteindelijk was hij ontsnapt via het

Een aantal van de 'klassieke Roma' gaat het goed. Ze lieten paleisachtige bouwwerken verrijzen

Roemeense consulaat in Bari. Hij huiverde als hij eraan dacht, nooit en te nimmer ging hij de grens weer over. Dan maar liever zeisen bij een boer. Maar ja, hij had geen geld voor een zeis.

Vagebond

Als het dus niet de allerarmste Roma zijn die naar het buitenland trekken en daar in kampen terecht komen, en ook niet de traditionele met hun opvallende kleding en hun eigen wetten, wie zijn het dan wel? Het zijn mensen zoals David, een jonge Rom die ik ken vanaf zijn negende en die nu negenentwintig is. Een paar maanden geleden heeft hij nog bij mij thuis geloged. Het was niet zijn eerste buitenlandse reis, David is wél een nomade, hoewel hij zich rot zou schrikken als hij het hoorde. Toen zijn oom hem een keer 'vagebond' noemde, was hij dagenlang van slag.

Davids ideaal als jonge Rom uit een Roemeens provinciestedje is: een vrouw vinden, een baan en een appartement, het liefst tussen de Roemenen. Een stabiel leven leiden. Tot nu toe heeft hij daarvan weinig bereikt. Zijn bezit bestaat uit wat kleren, een tweedehands mobieltje en een plastic zak met foto's en diploma's, want hij heeft zowel een lasdiploma als het diploma van het avondlyceum gehaald. Hij slaapt in zijn ouderlijk huis op een eenpersoons bed dat overdag als bank dienst doet. Zijn oma en twee alleenstaande ooms wonen ook op het familie-erf.

David is in zijn wijk omgeven door duizenden andere Roma, die je de 'gewone Roma' zou kunnen noemen. Mensen zoals zij zijn in de meerderheid. Ze worden niet uitgehuwelijkt, maar krijgen vaak wel jong kinderen. In hun straten is waterleiding en stroom, maar geen riolering. Dankzij hun buitenlandse reizen hebben ze de afgelopen jaren hun huizen behoorlijk kunnen opknappen, hele wijken zien er beter uit dan tien jaar geleden. Bijna niemand van deze Roma heeft vast werk. Iedereen is op zoek naar een beter leven. In de jaren na de revolutie van 1989 was het bij hen populair om naar Duitsland te gaan. Het Duitse zo beladen woord *Lager* werd verroemeniseerd tot 'lagär'. In een *lagär* moest je wezen, daar kreeg je geld.

Iedereen in het Westen is nu vergeten dat Duitsland deze mensen rond 1992 per vliegtuig heeft gerespatieerd.

David, de vagebond. Vorig jaar heeft hij de bus naar Griekenland genomen. Daar zaten wat

Koperslaan in het bos. De allerarmste Roma trekken niet naar het buitenland

Zie maar eens een modelburger te worden met bagger aan je broek

neven, wellicht wisten zij werk. Maar de neven hadden geen zin in hem. Eentje deed de deur niet eens open, hij liet doorgeven dat hij aan het douchen was. David logeerde een paar maanden bij een andere neef en schraapte een bedrag voor de terugreis bij elkaar. En toch heeft hij het dit voorjaar opnieuw geprobeerd, nu in Italië, waar zijn zus, moeder, broer, neefje en nichtje in een gehuurd appartement zitten. Eten en kleren krijgen ze van een priester. David wilde meteen weer weg uit Italië. Geen werk, hetzelfde verhaal. En schaamte: zijn moeder bleek te bedelen. Zijn broer deed ook niet veel. Toen hij erachter kwam dat David geld uit Nederland had gekregen om naar Roemenië terug te gaan, sloeg hij hem met een paar vrienden verrot. De oogst was vijftientig euro. David, die zijn ticket al had geboekt, kwam in zijn land terug met een blauw oog en een bult op zijn slaap.

Mensenhandel

De Roma-organisaties doen in hun verklaring op www.romamigration.ro hetzelfde als ik: de waarheid benoemen. Uiteindelijk heeft iedereen daar het meeste baat bij. Maar het moet dan wel de hele waarheid zijn. Het is een feit

dat ik de laatste tien jaar bij de Roemeense Roma het woord 'gevangenis' regelmatig hoor. Maar het is ook een feit dat ze verhoudingsgewijs lang moeten boeten voor kleine vergrijpen. Een schaaft stelen, een paar klappen uitdelen; daarvoor zitten vaders van acht kinderen uit Hetea twee of drie jaar vast. Toen ik in 2005 met Hetean meeging om een familielid in een politiecel te bezoeken, maakte de commissaris een wegwerpebaar toen ik hem vroeg of de Roma soms criminelere waren dan andere Roemenen? Welnee, het ging bijna altijd om daden die voortkwamen uit hun armoede. Zie maar eens een modelburger te worden met bagger aan je broek.

De Roma-organisaties schrijven in hun verklaring dat ze hopen dat de ontmanteling van de kampen in Frankrijk de mensenhandel zal verminderen waarbij sommige Roma betrokken zijn. En aan het eind van hun tekst doen ze een oproep aan de Roma zelf. Ze vragen Roma-individuele hun recht uit te oefenen om in Europa vrijheid van beweging te hebben, om zich te conformeren aan de normen en het gedrag van sociaal samenleven, niet te bedelen en bij voorkeur niet in 'geïmproviseerde kampen' te leven, want daarmee verstoren ze het algemeen belang. Als constant een hele groep verantwoordelijk wordt gesteld voor de daden van enkelen – ik citeer nog steeds – leidt dat tot xenofobie en vooroordelen die schadelijk zijn voor het grote aantal Roma dat wél werk en normale huizen heeft, die hun kinderen naar school sturen en zo integreren in de lokale gemeenschappen van de Europese landen waar ze leven.

Volgens Nicolae Păun, de enige vertegenwoordiger van de Roma in het Roemeense parlement, heeft vijftientig procent van zijn medeparlementsleden Roma-bloed. Dat zou mij inderdaad niet verbazen. Davids drie tantes van vaderskant hebben het familie-erf na hun

huwelijk verlaten, zoals voor Roma-dochters gebruikelijk is. Ze wonen nog geen kilometer buiten de wijk. Hun kinderen doen het opvallend goed. Een aantal heeft aan de universiteit gestudeerd. Sommigen zitten in het buitenland en hebben daar een eigen bedrijf. Dat ze van Roma-afkomst zijn vertellen ze niemand. Ze zijn individuen geworden.

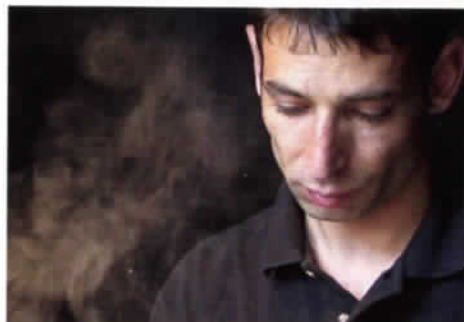
Want wat is nou precies 'de Roma-cultuur'? Roma die al generaties in een bepaald land wonen, worden doordrenkt met de cultuur van dat land. Ze kijken naar dezelfde televisieprogramma's als iedereen en kopen hun voedsel in dezelfde supermarkt. Bewust of onbewust nemen ze gewoontes en normen over. Het is onzin om te generaliseren, om Roma uit voormalig Joegoslavië gelijk te stellen aan Roma uit Roemenië, laat staan aan de *gitanos* in Spanje of de Sinti in Nederland. Het enige wat de Roma uit Oost-Europa met elkaar verbindt, is de eigen taal, het Romani, ze kunnen elkaar verstaan. Maar een Rom uit Roemenië kan niet praten met een Sintu of met een *gitano*.

Toen ik iemand in Hetea vroeg wat nou het verschil was tussen zijn mensen en 'gewone' Roemenen, zei hij: 'Wij zijn armer.' Verder kon hij niets bedenken. Romani sprak hij ook niet. In 1990 kreeg ik nog regelmatig van Roemeense Roma het advies om niet over ze te schrijven, 'wij zijn slechte mensen'. In de loop van de jaren begonnen ze in te zien dat er ook nog wel iets goed aan ze was, en na 2000, toen de Internationale Organisatie voor Migratie was begonnen met het uitkeren van compensatiegelden, viel voor het eerst het woord 'holocaust'. Dus dat wat er in de oorlog gebeurde was niet onze eigen schuld? begrepen de Roma. Het was de schuld van anderen, en die anderen gaven dat toe door geld te geven.

De huidige problemen in Frankrijk komen overigens bepaald niet onverwacht. De afgelopen acht jaar is er een stuk of vijftien keer op hoog niveau over de migratie van Roemeense Roma geconfereerd. Zo is er al op 30 augustus 2002 in de Franse ambassade in Boekarest door de Roemeense Roma-organisaties een ontmoeting georganiseerd met de Franse minister van Binnenlandse Zaken. De naam van die minister luidde Nicolas Sarkozy.

David (links) en de straat waar hij woont, in een doorsnee Romawijk

ting georganiseerd met de Franse minister van Binnenlandse Zaken. De naam van die minister luidde Nicolas Sarkozy.

Integratie compleet

En David, hoe is het hem vergaan? Dat hij pas bij ons gelogeed heeft, had te maken met een project op Art Amsterdam, de jaarlijkse kunstbeurs. Hij heeft daar een performance uitgevoerd: voor een publiek van twintigduizend mensen zat hij blikken trechters te maken. Thuis doet hij dat ook, hij verkoopt ze langs de snelweg. Telkens levert dat boetes op, het bedrag is intussen opgelopen tot vijftienhonderd euro. Toch is hij nog niet eens zo slecht af: hij kán tenminste iets, hij heeft handelswaar.

Van het geld dat David met zijn performance verdiende, wilde hij maar honderd euro meenemen, de rest liet hij liever veilig hier. Hij was veel te bang dat zijn familie er beslag op zou leggen, een van de grootste problemen voor Roma die zich aan hun situatie proberen te onttrekken. Maar na een paar weken vroeg hij toch al om vijfhonderd euro van zijn spaarpotje: hij wilde voor zichzelf een kamer van betonblokken maken op het erf.

Toen hij het bedrag eenmaal had ontvangen, loste hij er toch weer de schulden van zijn familie mee af.

David heeft één neef in Frankrijk. Rond 2005 is de man met zijn vrouw en vier kinderen naar Parijs getrokken. Een dochter is blind, misschien had het daarmee te maken dat het gezin meteen in een opvanghuis werd opgenomen. Later kregen ze tijdelijke woonruimte in een voorstad, waarvoor ze niets hoefden te betalen. 'Frankrijk is goed voor ons,' vond de neef toen ik hem er opzocht. De kinderen gingen naar school. Het blinde meisje, dat tot haar dertiende niets had geleerd, bleek uiterst intelligent te zijn. Zelf maakte de man muziek in de metro.

Een paar weken geleden was hij aan de telefoon. Zijn Frans was nu accentloos. Met het muziekmaken in de metro was hij gestopt, vertelde hij. Erna was hij afwasser geworden. 'Nu ben ik bevorderd tot chef in hetzelfde restaurant! Ik heb een huis gehuurd.'

De integratie was compleet, het hele gezin kon in Frankrijk blijven. ■

Mariët Meester is schrijfster. Ze publiceerde o.a. 'Sla een spijker in mijn hart – Roemeense Roma na de revolutie' (Balans, 2006)

Hun kinderen doen het goed. Een aantal heeft aan de universiteit gestudeerd